

ДЕРЖАВНА ПРИКОРДОННА СЛУЖБА УКРАЇНИ
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Гашук Віктор Анатолійович

УДК 37.01:355.231.3(043.3)

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ДЕОНТОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ОФЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ**

13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Хмельницький – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Державна прикордонна служба України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент **Мірошніченко Валентина Іванівна**, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, кафедра теорії та історії держави і права, начальник кафедри.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, доцент **Артемов Володимир Юрійович**, Національна академія Служби безпеки України, спеціальна кафедра № 2, професор кафедри;

кандидат педагогічних наук **Максютов Андрій Олексійович**, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, кафедра географії та методики навчання, старший викладач кафедри.

Захист відбудеться "26" січня 2016 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 70.705.03 Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького за адресою: вул. Шевченка, 46, м. Хмельницький, 29003.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотечі Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького за адресою: вул. Шевченка, 46, м. Хмельницький, 29003.

Автореферат розісланий "26" січня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат педагогічних наук,
доцент

I. M. Кустовська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Політичні, економічні та соціальні перетворення, які мають місце в сучасному суспільстві, розвиток демократії, контроль за діяльністю силових структур з боку суспільства створюють принципово нову ситуацію як у військовій сфері загалом, так і в системі вищої військової освіти. Урахування загальнолюдських цінностей потребує нових вимог щодо якості професійної освіти та підготовки офіцерських кадрів. Перед педагогічною наукою постало нове завдання розроблення інноваційних підходів до оновлення змісту освіти та визначення деонтологічних принципів підготовки майбутніх фахівців. У зв'язку з цим деонтологічна підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників є важливим напрямом їх професійної освіти, про що наголошено у державних документах, а саме: законах України “Про вищу освіту”, “Про Державну прикордонну службу України”, а також Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року та Концепції військової освіти в Україні.

Особливості функціонування Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ) у сучасних умовах передбачають нові вимоги до фахової, у тому числі до деонтологічної, підготовки офіцерів-прикордонників, яку можна розглядати як систему заходів, спрямованих на формування особистості, здатної дотримуватися морально-професійних вимог на високому рівні. У Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (далі – НАДПСУ) – вищому навчальному закладі ДПСУ – деонтологічна підготовка майбутнього офіцера здійснюється під час навчальних занять, стажування в підрозділах охорони кордону, виконання службових обов'язків, участі в заходах виховного та спортивно-масового характеру.

Для вирішення проблеми деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників важливим є врахування досвіду вирішення проблеми дослідження у педагогічній теорії і практиці. Концептуальні основи проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців різних сфер, зокрема військової, досліджуються у працях А. Анцупова, В. Безпалька, Л. Беляєвої, Б. Гершунського, Н. Кузьміної, В. Маслова, О. Пометун, Є. Потапчука, І. Роберта, Т. Руднева, О. Сафіна, В. Синьова, М. Томчука, А. Шипилова та інших. Механізми професійного розвитку і становлення особистості вивчалися Ш. Амонашвілі, А. Асмоловим, І. Бехом, Т. Кравченко, С. Максименком, Г. Троцько, Г. Шевченко та іншими.

У контексті проблеми дослідження важливе значення мають праці, присвячені вивченню загальних основ деонтології (І. Бентам, І. Кант, Дж. Мілль, П. Сорокін), характеристиці окремих галузей професійної деонтології (І. Бенедик, М. Петров, О. Скаун, С. Сливка, В. Горшеньов, О. Шмоткін), праці, в яких розглянуто специфіку і структуру деонтологічної культури (Є. Гіда, Г. Караханова, О. Корольов, Л. Переймибіда) та обґрунтовано теоретичні засади педагогічної деонтології (М. Васильєва, Т. Полякова, Г. Караханова, Т. Карпова, О. Максютів, С. Хлестова, Л. Хоружа).

Різні аспекти деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів у вищих військових навчальних закладах (далі – ВВНЗ) знайшли своє відображення в дисертаційних дослідженнях В. Артемова, А. Галімова, І. Грязнова, О. Діденка, Д. Іщенко, В. Мірошніченко, М. Нецадима, Л. Романишиної, С. Сливки, О. Ставицького, О. Торічного, Г. Яворської та інших.

Водночас результати аналізу педагогічних джерел надають можливість визнати, що, незважаючи на значний інтерес дослідників до можливостей удосконалення різноманітних аспектів фахової підготовки військових фахівців, проблема деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників не була предметом окремих дисертаційних досліджень.

Посилюють актуальність теми й результати аналізу деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. Установлено, зокрема, що курсантами не використовуються всі можливості освітнього процесу, який має суттєві резерви для вдосконалення. Це, як свідчать результати дослідження, є можливим шляхом визначення, обґрунтування та реалізації педагогічних умов цього процесу під час навчання у ВВНЗ. Крім того, встановлено, що деонтологічна підготовка курсантів науково-педагогічним складом здійснюється, переважно, інтуїтивно, а суперечності, що лежать у площині теорії і практики професійної освіти майбутніх офіцерів-прикордонників, потребують системного розв'язання. Йдеться про суперечності між вимогами суспільства до рівня деонтологічної підготовки офіцерів-прикордонників та якістю цієї підготовки випускників ВВНЗ; між потенційними можливостями освітнього процесу ВВНЗ щодо деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників і невизначеністю педагогічних умов їх реалізації; між набутими під час навчання у ВВНЗ професійно зорієнтованими деонтологічними знаннями і нездатністю курсантів їх застосувати в умовах професійної діяльності.

Отже, актуальність теми, недостатній рівень наукової розробленості проблеми, необхідність вирішення і науково-практичного розв'язання існуючих суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження «Педагогічні умови деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження проводилось відповідно до плану наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького в межах науково-дослідної роботи «Педагогічна технологія деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників» (шифр 215-0028 І). Роль здобувача у виконанні цієї роботи полягає в з'ясуванні сутності та структури деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, обґрунтуванні та розробленні моделі цього процесу.

Тему дисертації затверджено вченою радою НАДПСУ (протокол № 20 від 29.11.2013) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 30.09.2014).

Мета дослідження полягає у визначенні, обґрунтуванні й експериментальній перевірці педагогічних умов деонтологічної підготовки

майбутніх офіцерів-прикордонників та методики їх реалізації в освітньому процесі вищого військового навчального закладу.

Задачі дослідження:

1. Проаналізувати стан розробленості проблеми в педагогічній теорії та практиці, з'ясувати сутність і структуру деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

2. Визначити критерії, показники та охарактеризувати рівні деонтологічної підготовленості майбутніх офіцерів-прикордонників.

3. Визначити й обґрунтувати педагогічні умови деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

4. Розробити методику реалізації педагогічних умов деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників та експериментально перевірити її дієвість.

Об'єктом дослідження є освітній процес вищого військового навчального закладу.

Предметом дослідження є педагогічні умови деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників та методика їх реалізації в освітньому процесі вищого військового навчального закладу.

Гіпотезою дослідження є припущення про те, що якість деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників зросте за умов: спрямованості змісту освітнього процесу вищого військового навчального закладу на деонтологічну підготовку курсантів; розвитку деонтологічної компетентності керівного та науково-педагогічного складу; активізації формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників на основі деонтологічних знань.

Для досягнення мети, вирішення поставлених задач і перевірки гіпотези дослідження використано комплекс **методів дослідження**: *теоретичні* – аналіз (історичний, порівняльний, дефінітивний), синтез, порівняння, узагальнення, систематизація для з'ясування стану розробленості проблеми дослідження у педагогічній теорії та практиці, визначення сутності та особливостей деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, обґрунтування педагогічних умов досліджуваного процесу; моделювання – для розроблення моделі деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників; *емпіричні* – анкетування, бесіда, пряме і непряме спостереження, вивчення позитивного досвіду деонтологічної підготовки військовослужбовців, метод експертних оцінок, самооцінювання – для діагностики рівня деонтологічної підготовленості майбутніх офіцерів-прикордонників; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи) – для перевірки ефективності розроблених педагогічних умов деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників; *математичної статистики* – кількісний та якісний аналіз – для остаточної перевірки гіпотези та підтвердження достовірності отриманих даних (критерій узгодженості χ^2 Пірсона).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

уперше визначено й обґрунтовано педагогічні умови деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників (спрямованість змісту освітнього процесу вищого військового навчального закладу на деонтологічну

підготовку курсантів; розвиток деонтологічної компетентності керівного та науково-педагогічного складу; активізація формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників на основі деонтологічних знань);

удосконалено систему діагностики деонтологічної підготовленості майбутніх офіцерів-прикордонників завдяки використанню мотиваційного, змістового, практичного, рефлексивного критеріїв, їхніх показників та характеристики рівнів (високий, середній та низький);

подальшого розвитку набули підходи до визначення сутності поняття “деонтологічна підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників” (цілеспрямований процес набуття деонтологічних знань, умінь, навичок, опанування способів дотримання відомчої поведінки та виконання професійного обов’язку, формування особистісних якостей, необхідних для здійснення оперативно-службової діяльності), його змісту і структури як єдності особистісно-світоглядного та професійно орієнтованого компонентів; зміст, форми та методи деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

Практичне застосування одержаних результатів полягає в розробленні та впровадженні методики реалізації педагогічних умов деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників; розробленні та впровадженні спецкурсу “Деонтологія діяльності офіцерів-прикордонників”. Окремі теми розробленого спецкурсу були використані при викладанні таких навчальних дисциплін, як “Теорія держави і права”, “Особливості соціального захисту персоналу ДПСУ”.

Матеріали дослідження можуть бути використані у фаховій підготовці персоналу ДПСУ, при викладанні навчальних дисциплін “Морально-психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності”, “Служба прикордонних нарядів у пунктах пропуску через державний кордон”, “Здійснення прикордонного контролю”, “Основи держави і права” та ін., а також для проведення занять з науково-педагогічним складом.

Розроблені в дослідженні методика та методичні рекомендації, за умов адаптації, можна використовувати в освітньому процесі ВВНЗ під час проведення занять з психолого-педагогічних, загальновійськових, спеціальних, професійно орієнтованих дисциплін, під час стажування в органах (підрозділах) охорони державного кордону.

Основні результати дослідження впроваджено в освітній процес Національної академії Національної гвардії України (акт реалізації від 25.02.2016), Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (акт реалізації № 142 від 16.03.2016), Військової академії (акт реалізації від 22.04.2016).

Особистий внесок здобувача. Усі подані в дисертації наукові результати отримано автором самостійно. У статті [18], написаній у співавторстві з В. Мазуром, особистим внеском здобувача є обґрунтування ролі деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників у структурі їх фахової підготовки.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та результати дослідження доповідались та обговорювались на науково-практичних конференціях: *міжнародних* – “Модель развития современной науки” (Горлівка, 2014 р.), “Соціум. Наука. Культура” (Київ, 2015 р.), “Традиции и инновации в современной науке” (Київ, 2015 р.); *всеукраїнській з міжнародною участю* – “Молода наука України. Перспективи та пріоритети розвитку” (Київ, 2014 р.); *всеукраїнських* – “Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України” (Хмельницький, 2014 р., 2015 р.), “Актуальні проблеми сучасної психології та педагогіки вищих навчальних закладів МВС України” (Харків, 2014 р.); *міжрегіональній* – “Смислотворчий потенціал концепції національного виховання Софії Русової” (Чернігів, 2016 р.).

Публікації. Основні результати дослідження за темою дисертації опубліковано у 18 наукових працях, із них 7 наукових статей – у фахових виданнях України в галузі педагогіки, 2 статті – у періодичних виданнях іноземних держав, 8 публікацій – у матеріалах наукових конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який налічує 228 найменувань, та 6 додатків на 49 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 233 сторінок. Обсяг основного тексту складає 158 сторінок і містить 2 рисунка на 2 сторінках та 13 таблиць на 8 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **першому розділі** – “Деонтологічна підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників як педагогічна проблема” – здійснено ретроспективний аналіз проблеми деонтологічної підготовки фахівців; проаналізовано стан розробленості проблеми у педагогічній теорії та практиці, визначено сутність і структуру деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників; розроблено модель деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

У результаті аналізу вітчизняних (П. Біленчук, М. Васильєва, І. Мельничук, Л. Рискельдієва, Л. Хоружа та ін.) та зарубіжних (М. Вигуру, В. Караваєв, Г. Караханова та ін.) досліджень з проблеми деонтології встановлено неоднозначність трактування цього поняття, багатоаспектність його змісту, різноманітність структури, міждисциплінарний характер деонтологічних знань. З’ясовано, що на сьогодні в науці відсутня єдність думок щодо розуміння терміна “деонтологія”, який походить від грецьких слів “деон” (deon, deontos – потрібне, належне), “логос” (logos – вчення, наука), що перекладається як “вчення про належне”. Уперше термін застосував у середині ХІХ ст. І. Бентам як вчення про обов’язок і належну поведінку фахівця, якому люди довірили владу над собою. Створюючи деонтологічну концепцію, учений оперував поняттями “обов’язок”, “зобов’язання”, “приватна етика”, “державна моральність”, “приватні і суспільні обов’язки”.

Сучасні науковці трактують деонтологію як:

розділ етики, який розглядає проблему обов'язку і належного, а також вивчає проблеми обов'язку, сферу обов'язкового, усі форми моральних вимог та їх співвідношення;

вчення про належне, яке висвітлює проблеми обов'язку і моральної вимоги, форми вираження повинності, шляхом яких моральність виражає вимоги соціальних законів, набуває різних форм у приватній поведінці, загальних нормах і вимогах;

прикладну етику про юридичні, професійні та моральні обов'язки і правила поведінки кадрів сфери соціальних послуг (юридичних, медичних, журналістських, політичних, освітніх тощо).

З'ясовано, що деонтологія прикордонної служби спрямована на забезпечення високогуманного, добропорядного ставлення представників прикордонного відомства до людини як центральної фігури соціуму. Якщо державну службу розглядати з позиції її поділу на цивільну, військову та правоохоронну, то деонтологія прикордонної служби буде знаходитись на стику деонтології правоохоронної і військової служби (виходячи зі статусу ДПСУ як правоохоронного органу і водночас військового формування).

У результаті теоретичного аналізу наукових досліджень учених (М. Васильєва, Т. Карпова, К. Коробова, В. Соколов) та нормативних документів виявлено, що деонтологічна підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників розглядається як один із важливих чинників їхньої професійної освіти. Отже, це поняття може бути сформульовано таким чином: *деонтологічна підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників – це цілеспрямований процес набуття деонтологічних знань, умінь, навичок, опанування способів додержання відомчої поведінки та виконання професійного обов'язку, формування особистісних якостей, необхідних для здійснення оперативно-службової діяльності.*

Результати аналізу праць із досліджуваної проблеми надали можливість виокремити у структурі деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників два тісно взаємопов'язаних між собою компоненти. Перший з них – особистісно-світоглядний. Він базується на таких елементах, як позитивні світоглядні погляди, правові, етичні, естетичні, психологічні, патріотичні якості (любов до Батьківщини, повага до законів, відповідальність за виконання конституційних обов'язків і забезпечення миру для громадян тощо). Цей компонент відображає правову, етичну, естетичну, психологічну, патріотичну підготовку майбутніх офіцерів-прикордонників. Другий компонент деонтологічної підготовки – професійно орієнтований. Тільки сформувавши особистість професіонала з властивими їй переконаннями, орієнтаціями, інтересами, мотивами діяльності та поведінки, можна розраховувати на успішне вирішення більш конкретних завдань з підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до реалізації покладених на них функцій. Цей компонент відображає сформованість таких складових деонтологічної підготовки, як військова, прикордонна, інформаційна, комунікативна підготовка. Відповідно, деонтологічна підготовка майбутнього офіцера-прикордонника складається з

правової, етичної, естетичної, психологічної, патріотичної, військової, прикордонної, інформаційної, комунікативної підготовки.

З урахуванням трактування процесу деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників як складової їх фахової підготовки розроблено модель деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, яка узагальнює та систематизує існуючі теоретичні знання щодо деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників та включає концептуальний (мета; принципи; підходи); процесуально-методичний (етапи; педагогічні умови; форми, методи, засоби та заходи) та контрольню-результативний блоки (оцінка та корекція результатів), відображає зміст та динаміку процесу деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

У **другому розділі** – “Обґрунтування педагогічних умов деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників” – з’ясовано критерії, показники та рівні деонтологічної підготовленості майбутніх офіцерів-прикордонників; визначено й обґрунтовано в контексті моделювання деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників педагогічні умови її ефективності.

Визначено, що ефективність деонтологічної підготовки можна оцінити за її результатом, тобто за деонтологічною підготовленістю курсантів. В інтегрованому вигляді деонтологічна підготовленість особистості полягає у сформованості готовності, що є мотиваційною складовою останньої. Результати аналізу наукових джерел дають підстави стверджувати, що розрізняють готовність психологічну, науково-теоретичну, практичну; загальну і спеціальну. У багатьох дослідженнях поняття “готовність” визначається як кінцевий результат якої-небудь дії, як наслідок професійної підготовки.

Деонтологічну підготовленість визначено як сформованість готовності майбутнього офіцера-прикордонника до виконання визначеної деонтологічної складової професійної діяльності.

Діагностування деонтологічної підготовленості здійснювалось шляхом розпізнання та вивчення суттєвих ознак цього явища, форм його вираження як реалізованих цілей деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. Відповідно, при розробленні критеріїв і показників деонтологічної підготовленості враховувалось, що об’єктивною основою критеріїв є практичні справи і вчинки курсанта. Суб’єктивною стороною критеріїв є мотиви діяльності (готовність), у яких розкривається суспільно значущий зміст діяльності. З одного боку, мотив можна зрозуміти, лише проаналізувавши серію вчинків, дій, а з іншого – конкретний результат, вчинок, поведінка майбутнього офіцера-прикордонника повинні доповнюватися виявленням мотивів дій, прагнень, намірів, переконань. Діяльність курсанта і ступінь вираження деонтологічної складової професійної діяльності – це результат взаємодії сукупності чинників – об’єктивних і суб’єктивних, прямих і непрямих. Тому поведінка курсанта без урахування критеріїв внутрішніх мотивів, що діють у певних ситуаціях, може неточно характеризувати його деонтологічну підготовленість. Отже, конкретні дії, вчинки військовослужбовців, що складають об’єктивну основу оцінки деонтологічної

підготовленості, доповнювались з'ясуванням мотивів дій, прагнень, намірів і переконань.

У процесі розроблення критеріїв і показників деонтологічної підготовленості майбутніх офіцерів-прикордонників було враховано думку офіцерів курсантських підрозділів, керівного, науково-педагогічного складу НАДПСУ. Результати аналізу наукової літератури, спостережень, експертного опитування та бесід із науково-педагогічним складом кафедр, офіцерами курсантських підрозділів, курсантами надали можливість з'ясувати критерії та показники деонтологічної підготовленості майбутніх офіцерів-прикордонників: мотиваційний, змістовий, практичний і рефлексивний.

Мотиваційний критерій становить мотиваційну основу деонтологічної підготовленості майбутнього офіцера-прикордонника, визначає спрямованість і структуру життєво важливих для нього цілей. Основними показниками критерію є: усвідомлення значущості деонтологічної підготовленості для майбутньої професійної діяльності; спрямованість особистісних і професійних інтересів; сформованість установок на поглиблення деонтологічних знань.

Змістовий критерій характеризує рівень знань деонтологічного характеру та відображається в таких показниках: рівень розвитку деонтологічних знань; якість виконання службових завдань; відчуття причетності до прикордонного відомства.

Практичний критерій відображає наявність умінь деонтологічної підготовки майбутнього офіцера-прикордонника в процесі службової діяльності. Основними показниками цього критерію є: уміння застосовувати набуті знання у службі; вияв деонтологічно-орієнтованого ставлення до суспільства, до оточення, до себе; активність у вивченні деонтологічних питань.

Рефлексивний критерій відображає потребу у творчому застосуванні деонтологічного потенціалу майбутнього офіцера-прикордонника та відображається в таких показниках: уміння здійснювати аналіз власної поведінки; уміння оцінювати деонтологічний потенціал занять і заходів; уміння курсанта займатися деонтологічною самопідготовкою.

На основі вивчення думок науковців, аналізу стану деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників охарактеризовано та науково обґрунтовано три рівні підготовленості: *високий, середній, низький*.

Визначення діагностичного апарату дозволило провести констатувальний етап експерименту. У ньому взяли участь 369 курсантів, 48 осіб керівного та науково-педагогічного складу. Результати констатувального етапу, отримані за допомогою аналізу документів, які визначають зміст освіти майбутніх офіцерів-прикордонників, анкетного опитування курсантів, керівного та науково-педагогічного складу, спостереження, анкетування та інтерв'ювання дозволили зробити висновок, що деонтологічна підготовка курсантів відбувається безсистемно, значна частина майбутніх офіцерів-прикордонників (24,1 %) не виявляє прагнення поглиблювати свої деонтологічні знання, уміння та навички, окремі курсанти не бачать практичного застосування деонтологічних знань у сучасних умовах як навчання у ВВНЗ, так і в подальшій професійній діяльності. Установлено, що на початку високий рівень деонтологічної підготовленості

мають 7,3 % опитаних, середній – 35,2 %, низький – 57,5 %. Цей висновок обумовлює потребу визначити й обґрунтувати педагогічні умови деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників та розробити методику їх реалізації.

З урахуванням результатів аналізу науково-педагогічної літератури (А. Максютов, В. Бровчак, Л. Андрєєв), педагогічні умови визначено як обставини, реальні ситуації, що свідомо створюються в освітньому процесі, завданням яких є забезпечення найбільш ефективного його перебігу та досягнення конкретної мети – деонтологічної підготовленості майбутніх офіцерів-прикордонників. Вони створюють можливість для закріплення і подальшого розвитку деонтологічної свідомості, перетворення знань у переконання, а через них – у деонтологічну поведінку, регламентовану нормативно-правовими актами.

З метою виокремлення конкретних оптимальних педагогічних умов деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників ураховано науковий підхід, запропонований Н. Теличко. При цьому дотримано дидактичних закономірностей, зокрема загальних (закономірності визначення мети, змісту деонтологічної підготовки та змісту освітнього процесу вищого військового навчального закладу з метою формування у курсантів деонтологічної підготовленості) і часткових (змістовно-процесуальних, гносеологічних, психологічних, соціологічних, організаційних). Урахування сприятливих факторів деонтологічної підготовки, педагогічних інновацій, методів, форм, що спрямовують суб'єкти освітнього процесу на вияв активності в деонтологічній підготовці, а також результати констатувального етапу експерименту дозволили визначити й обґрунтувати педагогічні умови здійснення цього процесу.

Першою такою умовою є спрямованість змісту освітнього процесу вищого військового навчального закладу на деонтологічну підготовку курсантів. Доцільність введення зазначеної педагогічної умови базується на результатах досліджень В. Бабич, М. Васильєвої, В. Караваєва, Т. Карпової, О. Клименка, З. Курлянд і обґрунтовується тим, що освоєння змісту деонтології професійної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників сприяє: отриманню деонтологічних знань; усвідомленню розвитку професійних перспектив; мотивації до активного професійного вдосконалення; усвідомленню наявності певних обмежень деонтологічної поведінки у військово-професійному середовищі. Упровадження першої педагогічної умови проводилось шляхом удосконалення змісту навчальних дисциплін (“Здійснення прикордонного контролю”, “Служба прикордонних нарядів у пунктах пропуску через державний кордон”, “Морально-психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності”, “Основи держави і права” та ін.) та застосування авторського спецкурсу “Деонтологія діяльності офіцерів-прикордонників”. Важливе значення має інтеграція знань, отриманих курсантами під час вивчення запропонованого спецкурсу та інших навчальних дисциплін, основу якої складає міждисциплінарний зв'язок. Зверталась увага на забезпечення у курсантів високого рівня мотивації до засвоєння деонтологічних знань.

Використовувались такі методи навчання, як лекція, розповідь, обмін думками, проектування, рольові та ділові ігри, форуми (спілкування курсантів з викладачем, а також курсантів між собою), самостійне здобуття нових знань, робота з конспектом та інформаційними навчальними матеріалами; такі форми навчання: практичні роботи, самостійні роботи, консультації, тестування.

Виявлення під час дослідно-експериментальної роботи прямої залежності між наявністю у представників керівного та науково-педагогічного складу деонтологічної компетентності (її рівня) та здатністю ефективно здійснювати деонтологічну підготовку курсантів дозволило зробити висновок, що однією з педагогічних умов деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників є розвиток деонтологічної компетентності керівного та науково-педагогічного складу. Доцільність уведення зазначеної педагогічної умови обґрунтовується тим, що курсанти і науково-педагогічні кадри є компонентами однієї системи – середовища навчального закладу ДПСУ, а їх взаємодія, взаємовплив і співпраця мають об'єктивний характер. З'ясовано залежність ефективності зворотного зв'язку від рівня довіри між командиром і підлеглими. Було враховано положення вчених про те, що компетентнісний підхід у сучасній освіті має забезпечити вищий рівень компетентності об'єктів навчання (І. Бех); що перехід до компетентнісного підходу в усіх ланках освітнього процесу означає його переорієнтацію на результативність у діяльнісному вимірі (О. Овчарук). Було проаналізовано програми професійної підготовки, навчально-методичної літератури, змісту заходів навчально-методичної роботи керівного і науково-педагогічного складу НАДПСУ. Виявлено та проаналізовано причини недоліків у розвитку деонтологічної компетентності науково-педагогічного складу і командирів підрозділів курсантів: недостатнє запровадження деонтологічних засад у кадровій політиці прикордонного відомства та НАДПСУ зокрема; недооцінка педагогами ролі деонтологічної компетентності у професійній діяльності; недостатнє інформаційне забезпечення діяльності; недостатня увага до питань деонтологічної підготовки в системі професійної підготовки.

Реалізація цієї педагогічної умови відбувалась шляхом вивчення керівним та науково-педагогічним складом нормативно-методичних і організаційно-методичних матеріалів, взаємовідвідування різних видів занять з метою вивчення досвіду використання деонтологічного потенціалу змісту навчальних дисциплін, проведення лекторіїв, відкритих, показових, інструкторсько-методичних занять, “круглих столів” у межах навчально-методичних зборів, проведення наукових досліджень, участь у відомчих, всеукраїнських та міжнародних конференціях з деонтологічної тематики, обмін досвідом під час стажування в органах охорони кордону.

Ще однією з педагогічних умов деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників визначено активізацію формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників на основі деонтологічних знань. Вивчення надійності майбутнього офіцера передбачає спостереження за його діями як у звичайних, типових умовах діяльності, так і в нетипових для нього умовах, з'ясування особливостей впливу екстремальних факторів на успішність

професійних дій, визначення форми реагування: адекватної і неадекватної (В. Корнєщук). Ураховувалась наукова позиція Д. Малєєва про те, що поняття “професійна надійність” відображає безпомилковість виконання фахівцем професійних обов’язків (функцій) упродовж необхідного часу та при заданих умовах діяльності. Професійна надійність розуміється як вияв вищого рівня професіоналізму. Реалізація умови передбачала орієнтацію на те, як теоретичні знання застосовуються на практиці під час занять і під час стажування в органах (підрозділах) охорони державного кордону. Було розроблено додаткові завдання для навчальних занять і на період стажування. Використовувались такі форми проведення занять: лекції (проблемні лекції, лекції-бесіди, лекції-диспути) – під час вивчення методологічних і теоретичних проблем; тренінги, комплексні польові заняття, брейн-ринги, рольові та ділові ігри – для самостійного пошуку відповідей на поставлені питання, для формування професійних умінь і навичок, деонтологічної компетентності; виконання ситуативних завдань на основі набутого досвіду, конкурси деонтологічної майстерності, підсумкові конференції – під час контролю та захисту стажування.

Визначення педагогічних умов надало змогу конкретизувати сутність і специфіку організації деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників у вищому військовому навчальному закладі та можливості для розроблення відповідної методики їх реалізації.

У **третьому розділі** – “Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників” – розроблено методику реалізації педагогічних умов деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників та експериментально перевірено її результативність.

Для експериментальної перевірки результативності методики реалізації педагогічних умов деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників було проведено формувальний етап експерименту.

До складу експериментальної групи (далі – ЕГ) ввійшло 176, а контрольної (далі – КГ) – 193 курсанта трьох факультетів НАДПСУ (правоохоронної діяльності; іноземних мов і гуманітарних дисциплін; охорони та захисту державного кордону). На формувальному етапі експерименту до заходів було залучено 22 особи керівного та 65 осіб науково-педагогічного складу. Деонтологічну підготовку курсантів було спрямовано:

на формування у майбутнього офіцера деонтологічних знань, сформованих у вигляді уявлень, понять, думок;

формування здатності здійснювати професійну діяльність на деонтологічних засадах (деонтологічної компетентності).

Час безпосередньої експериментальної роботи склав чотири роки. Заходи, що проводились для реалізації кожної із визначених педагогічних умов, передбачали:

1) спрямованість змісту освітнього процесу вищого військового навчального закладу на деонтологічну підготовку курсантів:

виявлення та використання потенціалу навчальних дисциплін щодо деонтологічної підготовки курсантів експериментальної групи;

проведення тренінгу “Розвиток деонтологічної свідомості” з метою розвитку деонтологічного мислення та свідомості курсантів;

виконання науково-дослідних робіт та проведення наукових конференцій з деонтологічної тематики;

введення спецкурсу “Деонтологія діяльності офіцерів-прикордонників”;

2) розвиток деонтологічної компетентності керівного та науково-педагогічного складу:

включення в систему професійної підготовки командирів підрозділів курсантів та науково-педагогічного складу тем, пов’язаних з деонтологічними аспектами професійної діяльності;

введення постійно діючого семінару з методики використання інформаційних можливостей занять та виховних заходів для покращення деонтологічної підготовки курсантів;

розширення та поглиблення деонтологічної тематики наукових досліджень;

психолого-педагогічна підтримка процесу розвитку деонтологічної компетентності керівного та науково-педагогічного складу;

3) акцентування деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників на формуванні їх професійної надійності:

використання методики “Особистісне деонтологічне зростання” під час стажування (вправа “ярмарка деонтологічних якостей”, ситуаційна вправа “професійна відповідальність: вимога чи потреба”, проект “історія професії”, акція “прикордонник завжди вірець”);

проведення тренінгового заняття “Формування професійної надійності” майбутніх офіцерів-прикордонників;

складання програми й індивідуального плану деонтологічної самопідготовки кожним курсантом ЕГ.

Аналіз одержаних результатів формувального етапу експерименту засвідчив, що робота, яка проводилася за експериментальною методикою, призвела до позитивних змін, підвищила деонтологічний потенціал майбутніх офіцерів, унаслідок чого курсанти експериментальної групи мають розвинену й усталену систему деонтологічних цінностей, позитивно налаштовані; їх теоретичні знання з деонтології надали можливість сформуванню деонтологічної самосвідомості, сприяли виробленню власної професійної позиції, що позначилось на здатності кожного курсанта реалізовувати вміння й навички професійної поведінки та спрямувати їх в активну, продуктивну, професійну діяльність. Зазначені характеристики показників деонтологічної підготовленості курсантів позначилися як на кількісних значеннях, так і на якісних змінах. При цьому в навчальний і позанавчальний час курсанти отримували певні фахові й особистісні знання та уміння.

Як свідчать результати експерименту, найбільш ефективними формами деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників є: стажування в підрозділах охорони державного кордону, дискусії, семінари, конкурси,

тематичні вечори, бесіди, тренінги, зустрічі з досвідченими прикордонниками, представниками інших правоохоронних органів, виконання рефератів і науково-дослідних робіт.

Порівняльні результати експериментальної роботи свідчать про ефективність педагогічних умов та методики деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

Унаслідок експерименту встановлено, що впровадження методики деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників сприяло перерозподілу курсантів КГ і ЕГ за рівнями деонтологічної підготовленості. Однак у КГ цей перерозподіл є незначним, а в ЕГ – суттєвим. Частка курсантів ЕГ з високим рівнем деонтологічної підготовленості зросла на 22,5 % (з 7,2 до 29,7 %), із середнім – на 14,9 % (з 34,8 до 49,7 %). Натомість зменшилася кількість курсантів з низьким рівнем на 37,4 % (з 58,0 до 20,6 %). Водночас у КГ кількість курсантів із високим рівнем деонтологічної підготовленості зросла на 4,9 %, а з низьким рівнем – зменшилася лише на 20,3 % (таблиця 1).

Таблиця 1 – Динаміка рівнів деонтологічної підготовленості майбутніх офіцерів-прикордонників

Рівні деонтологічної підготовленості	Експериментальна група				Контрольна група			
	На початок експерименту		На кінець експерименту		На початок експерименту		На кінець експерименту	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	Осіб	%
Високий	13	7,2	52	29,7	14	7,4	24	12,3
Середній	61	34,8	88	49,7	69	35,6	98	51,0
Низький	102	58,0	36	20,6	110	57,0	71	36,7

Статистичну значущість виявлених у результаті аналізу змін у рівнях деонтологічної підготовленості курсантів ЕГ і КГ підтверджено відповідною математичною обробкою отриманих даних за допомогою критерію χ^2 Пірсона. Оскільки $\chi^2 < \chi^2_{кр.}$ ($0,16 < 9,210$), то з'ясовано, що до початку експерименту ЕГ і КГ не відрізняються одна від одної за рівнем деонтологічної підготовленості курсантів. Після завершення експерименту оскільки $\chi^2 > \chi^2_{кр.}$ ($21,65 > 9,210$), відмінності у розподілах курсантів ЕГ і КГ за рівнями деонтологічної підготовленості підтверджено на рівні значущості $p \leq 0,05$. Це доводить результативність упроваджених методики та педагогічних умов деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

ВИСНОВКИ

У дослідженні здійснено теоретичне узагальнення та вирішено наукове завдання щодо деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

1. Проблема деонтологічної підготовки фахівців належить до історико-філософських та етико-професійних проблем. Теоретичними основами деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників є загальні основи деонтології та дослідження характеристик окремих аспектів професійної деонтології: медичної, психологічної, юридичної, педагогічної. На сьогодні вченими достатньо повно схарактеризовано деонтологічні аспекти в

різних видах діяльності. Науковці одностайні в тому, що особливості деонтологічної підготовки сучасного фахівця багато в чому визначаються специфікою його професійної діяльності та підготовки до неї.

Системний підхід до аналізу філософських та психолого-педагогічних теорій і концепцій, а також урахування особливостей і змісту фахової підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників надали можливість визначити *деонтологічну підготовку майбутніх офіцерів-прикордонників* як цілеспрямований процес набуття деонтологічних знань, умінь, навичок, опанування способів додержання відомчої поведінки та виконання професійного обов'язку, формування особистісних якостей, необхідних для здійснення оперативно-службової діяльності.

Структурно деонтологічна підготовка становить два тісно взаємопов'язаних між собою компоненти: особистісно-світоглядний (відображає правову, етичну, естетичну, психологічну підготовку), професійно орієнтований (військова, прикордонна, інформаційна, комунікативна підготовка, підготовка до застосування силових заходів).

Результатом деонтологічної підготовки військовослужбовця є деонтологічна підготовленість, яка полягає у сформованості деонтологічних якостей, деонтологічної свідомості, деонтологічної культури та на її основі – деонтологічної компетентності.

2. Результати дослідження засвідчили, що критеріями деонтологічної підготовленості майбутніх офіцерів-прикордонників є: мотиваційний (показники: усвідомлення значущості деонтологічної підготовленості для майбутньої професійної діяльності; спрямованість особистісних і професійних інтересів; сформованість установок на поглиблення деонтологічних знань), змістовий (показники: рівень розвитку деонтологічних знань; якість виконання службових завдань; відчуття причетності до прикордонного відомства), практичний (показники: уміння застосовувати набуті знання у службі; вияв деонтологічно-орієнтованого ставлення до суспільства, до оточення, до себе; активність у вивченні деонтологічних питань) і рефлексивний (показники: уміння здійснювати аналіз власної поведінки; уміння оцінювати деонтологічний потенціал занять і заходів; уміння курсанта займатися деонтологічною самопідготовкою), на основі яких можливо виокремлення її рівнів (високого, середнього, низького). Динаміку змін у рівнях деонтологічної підготовленості подаємо як послідовний перехід від інформаційно-мотиваційного етапу деонтологічної підготовки через організаційний та контрольний до стимулюючого.

3. У дослідженні визначено педагогічні умови деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників: спрямованість змісту освітнього процесу вищого військового навчального закладу на деонтологічну підготовку курсантів; розвиток деонтологічної компетентності керівного та науково-педагогічного складу; активізація формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників на основі деонтологічних знань. Розроблено модель деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, яка включає концептуальний (мета; принципи; підходи);

процесуально-методичний (етапи; педагогічні умови; форми, методи, засоби та заходи) та контрольньо-результативний (оцінка та корекція результатів) блоки.

4. У процесі дисертаційного дослідження розроблена й експериментально перевірена методика реалізації педагогічних умов деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, що передбачає послідовне використання авторських прийомів під час викладання дисциплін циклу професійно орієнтованої підготовки, вивчення спеціального курсу “Деонтологія правоохоронної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників”, стажування курсантів у підрозділах (органах) охорони державного кордону.

Унаслідок експерименту встановлено, що впровадження методики деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників сприяло статистично значущим змінам: кількість курсантів з високим рівнем деонтологічної підготовленості в ЕГ склала 29,7 % проти 7,2 %, у КГ – 12,3 % проти 7,4 %. Кількість курсантів з низьким рівнем в ЕГ зменшилась від 58,0 % до 20,6 %, у КГ – від 57,0 % до 36,7 %. В експериментальній групі було отримано більш високі результати за обраними критеріями та показниками. Математична обробка результатів експериментальної роботи підтвердила гіпотезу дослідження.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників і не претендує на всебічне розкриття зазначеної проблеми. Подальшого вивчення потребують питання деонтологічної підготовки в умовах інформаційного простору, вивчення й узагальнення зарубіжного досвіду деонтологічної підготовки військових фахівців.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати

1. **Гашук, В. А.** Обґрунтування педагогічної технології деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників / Віктор Гашук // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наук. праць / наук. ред. Руснак І. С. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. – Вип. 705 : Педагогіка та психологія. – С. 38–47.

2. **Гашук, В. А.** Обґрунтування структури деонтологічної підготовки як складової професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників / Віктор Гашук // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наук. праць / наук. ред. Руснак І. С. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. – Вип. 715 : Педагогіка та психологія. – С. 49–57.

3. **Гашук, В. А.** Визначення критеріїв та показників деонтологічної підготовленості майбутніх офіцерів-прикордонників / В. А. Гашук // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія / редкол. : Шахов В. І. (голова) та ін. – Вінниця : ТОВ “Нілан ЛТД”, 2014. – Вип. 42. – Ч. 1. – С. 131–135.

4. **Гашук, В. А.** Узагальнення окремих теоретичних аспектів деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників / Віктор Анатолійович Гашук // Збірник наукових праць Національної академії

Державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні та психологічні науки / голов. ред. В. В. Райко. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2014. – № 4(73). – С. 96–107.

5. **Гащук, В. А.** Педагогические условия деонтологической подготовки будущих офицеров-пограничников / Гащук Виктор Анатольевич // Оралдың ғылым жаршысы. Серия : педагогические науки, психология и социология, право, филологические науки : научно-теоретический и практический журнал / [гл. ред. М. Ф. Хабибуллин]. – 2015. – № 8 (139). – С. 29–39.

6. **Гащук, В. А.** Розвиток деонтологічної компетентності керівного та науково-педагогічного складу / Віктор Гащук // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наук. праць / наук. ред. Руснак І. С. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. – Вип. 758 : Педагогіка та психологія. – С. 10–18.

7. **Гащук, В. А.** Направленность содержания образовательного процесса на деонтологическую подготовку будущих офицеров-пограничников / Гащук Виктор Анатольевич // Оралдың ғылым жаршысы. Серия : педагогические науки, политология, право, история, философия : научно-теорет. и практ. журнал / [гл. ред. М. Ф. Хабибуллин]. – 2015. – № 18 (149). – С. 42–47.

8. **Гащук, В. А.** Аналіз результатів експериментальної перевірки ефективності педагогічних умов деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників / Віктор Гащук // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні науки / голов. ред. О. В. Діденко. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2016. – № 2 (4). – С. 86–96.

9. **Гащук, В. А.** Формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників як педагогічної умови їх деонтологічної підготовки [Електронний ресурс] / Віктор Гащук // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогіка : електрон. наук. фах. вид. / голов. ред. Діденко О. В. – 2016. – Вип. 2. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2016_2_5.

Опубліковані праці апробаційного характеру

10. **Гащук, В. А.** Роль деонтологічної підготовки у професійному становленні майбутніх офіцерів-прикордонників / Віктор Анатолійович Гащук // Актуальні проблеми сучасної психології та педагогіки вищих навчальних закладів МВС України : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 14 березня 2014 р.) / Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків : ХНУВС, 2014. – С. 131–133.

11. **Гащук, В. А.** Визначення педагогічних умов деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників / Гащук В. А. // Модель развития современной науки : сборник материалов X(L) Международной научно-практической конференции по философским, филологическим, юридическим, педагогическим, экономическим, психологическим, социологическим и политологическим наукам (Горловка, 23–24 октября 2014 г.). – Горловка : ФЛП Пантюх Ю. Ф., 2014. – С. 24–25.

12. **Гащук, В. А.** Обґрунтування доцільності технології деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників / В. А. Гащук // Освітньо-

наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України : тези VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 21 листопада 2014 р.) / Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2014. – С. 171.

13. **Гащук, В. А.** Модель деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників / Гащук В. А. // Молода наука України. Перспективи та пріоритети розвитку : матеріали XVI Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної заочної конференції (Київ, 26–27 грудня 2014 р.). – К. : ГО “ІОМП”, 2014. – С. 171–173.

14. **Гащук, В. А.** Результати експериментальної перевірки ефективності педагогічних умов та моделі деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників / Гащук В. А. // Соціум. Наука. Культура : матеріали XI Міжнародної наукової інтернет-конференції (Київ, 19–21 січня 2015 р.). – К. : ТОВ “ТК Меганом”, 2015. – С. 88–93.

15. **Гащук, В. А.** Основні принципи відомчих стандартів культури прикордонної служби / Гащук В. А. // Традиции и инновации в современной науке : сборник материалов IV (LVI) Международной научно-практической конференции по юридическим, филологическим, педагогическим, философским, экономическим, психологическим, социологическим и политическим наукам (Київ, 24 квітня 2015 р.). – К., 2015. – С. 37–39.

16. **Гащук, В. А.** До питання забезпечення професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників як педагогічної умови їх деонтологічної підготовки / В. А. Гащук // Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України : тези VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 10 грудня 2015 р.) / Нац. академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2015. – С. 248–249.

17. **Гащук, В. А.** Заходи деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників у контексті реалізації ідей С. Ф. Русової / Гащук Віктор Анатолійович // Смыслотворчий потенціал концепції національного виховання Софії Русової : збірник матеріалів Міжрегіональної науково-практичної конференції. – Чернігів : ЧНТУ, 2016. – С. 37–43.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати

18. **Гащук, В. А.** Деонтологічна підготовка як складова фахової підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників / В. Ю. Мазур, В. А. Гащук // Науковий вісник : щоквартальний науково-практичний альманах Державної прикордонної служби України / голова редколегії М. М. Поліщук. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2015. – № 2. – С. 55–59.

АНОТАЦІЇ

Гащук В. А. Педагогічні умови деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. – Національна

академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, 2016.

Дисертацію присвячено дослідженню проблеми деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. Розкрито сутність деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, визначено її структуру, що містить два тісно взаємопов'язаних між собою компоненти: особистісно-світоглядний (правова, етична, естетична, психологічна підготовка), професійно орієнтований (військово-професійна, педагогічна, інформаційно-комунікативна підготовка, підготовка до застосування силових заходів), з'ясовано критерії, показники, охарактеризовано рівні та стан деонтологічної підготовленості майбутніх офіцерів-прикордонників. Обґрунтовано й експериментально перевірено методику та педагогічні умови деонтологічної підготовки: спрямованість змісту освітнього процесу вищого військового навчального закладу на деонтологічну підготовку курсантів; розвиток деонтологічної компетентності керівного та науково-педагогічного складу; активізація формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників на основі деонтологічних знань.

Ключові слова: деонтологічна підготовка, майбутні офіцери-прикордонники, підготовленість, педагогічні умови, методика.

Гащук В. А. Педагогические условия деонтологической подготовки будущих офицеров-пограничников. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Национальная академия Государственной пограничной службы Украины имени Богдана Хмельницкого, Хмельницкий, 2016.

Диссертация посвящена исследованию проблемы деонтологической подготовки будущих офицеров-пограничников. Раскрыта сущность деонтологической подготовки будущих офицеров-пограничников, определена ее структура, содержащая два тесно взаимосвязанных между собой компонента: личностно-мировоззренческий (правовая, нравственная, эстетическая, психологическая подготовка), профессионально ориентированный (военно-профессиональная, педагогическая, информационно-коммуникативная подготовка, подготовка к применению силовых мер), выяснены критерии, показатели, охарактеризованы уровни и состояние деонтологической подготовленности будущих офицеров-пограничников.

Обоснованы и экспериментально проверены методика и педагогические условия деонтологической подготовки: направленность содержания образовательного процесса высшего военного учебного заведения на деонтологическую подготовку курсантов; развитие деонтологической компетентности командного и научно-педагогического состава; активизация формирования профессиональной надежности будущих офицеров-пограничников на основе деонтологических знаний.

Ключевые слова: деонтологическая подготовка, будущие офицеры-пограничники, подготовленность, педагогические условия, методика.

Gashchuk V. A. Pedagogical conditions of future borderguard officers' deontological training. – Manuscript Copyright.

Thesis for obtaining of scientific degree of the Candidate of Pedagogical Sciences in specialty 13.00.04 – Theory and Methodology of Professional Education. – The National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi, Khmelnytskyi, 2016.

The dissertation is devoted to the research of the problem of future borderguard officers' deontological training. The essence of future borderguard officers' deontological training as a process of acquiring deontological knowledge, skills, habits, mastering of ways of departmental behaviour and professional duties performance has been revealed; its structure that contains two closely interconnected components has been defined. The first one is personal and world-outlook. It is based on such elements as positive beliefs and positions concerning basic legal, ethical, aesthetic, psychological and other problems, the most important moral qualities (love to the Native land, respect for laws, responsibility for performance of the constitutional duty of Motherland protection and maintenance of peace for its citizens, etc.). This component displays legal, ethical, aesthetic, psychological preparation of future borderguard officers. The second one is professionally oriented component of the essence of deontological training. Only having generated the personality of a professional with inherent beliefs, views, interests, motives of activity and behaviour, it is possible to successfully decide more specific tasks on training of future borderguard officers for realisation of their functions. This component displays formation of such parts of deontological training as military-professional, pedagogical, information-communicative preparation, preparation to application of power measures. The following criteria and indicators of deontological readiness of future borderguard officers have been defined: motivational (understanding importance of deontological readiness for future professional work; orientation of personal and professional interests; mindset aimed at deepening of deontological knowledge), content (level of deontological knowledge development; emphasizing of deontologically-oriented relation to society, to environment, to oneself; feeling of own contribution to border agency), practical (ability to apply acquired knowledge in service; quality of performance of service tasks; activeness in study of deontological issues) and reflective (ability to carry out analysis of own behaviour; ability to estimate deontological potential of lessons and measures; ability of cadets to be engaged in deontological self-preparation); levels (high, average and low) of evaluation of deontological readiness of future borderguard officers.

It has been determined that result of future borderguard officers' deontological training is deontological readiness which consists in deontological qualities formation, deontological consciousnesses, deontological culture and deontological competence formed on its basis.

The following pedagogical conditions of deontological training has been substantiated and experimentally verified: orientation of educational process content at higher military educational institution on deontological training of cadets; development of deontological competence of commanding and teaching staff; maintenance of professional reliability of future borderguard officers' through

enhancing of practical component of their vocational training. The model of this process has been elaborated. It includes the following blocks: conceptual (purpose; principles; approaches); process and methodical (stages; pedagogical conditions; forms, methods, means and measures) and control-resultative (assessment and correction of results).

System and complex introduction of the specified pedagogical conditions is provided by the developed methodology which encompasses consecutive use of author's techniques during teaching of professionally focused courses, while studying a special subject “Deontology of law-enforcement activity of future borderguard officers”, during cadets’ practice in the units (bodies) of border protection.

Key words: deontological training, future borderguard officers, readiness, pedagogical conditions, methodology.